

Onderzoek Innovatie Teams als professionaliseringsmiddel voor lerarenopleiders

Niek van den Bogert, Hogeschool Rotterdam

Gosse Romkes, Hogeschool Rotterdam

Jeroen Rozendaal, Hogeschool Rotterdam

Onderzoekend vermogen is één van de kenmerken van de (aspirant) onderwijsprofessional, maar het ontwikkelen van dit vermogen door lerarenopleiders blijkt in de praktijk geen sinecure. Omdat het onderzoekend vermogen van lerarenopleiders zelf gerelateerd lijkt aan de kwaliteit van de begeleiding die ze hun studenten geven, is verdere professionalisering op dit gebied gewenst. Bij het cluster Talen van het Instituut voor lerarenopleidingen van de Hogeschool Rotterdam wordt binnen de beschikbare professionaliseringsruimte hier vorm aan gegeven middels Onderzoek Innovatie Teams. In deze teams werken drie docenten onder begeleiding van een lector van het kenniscentrum een jaar aan praktijkgericht onderzoek naar, en ten dienste van hun eigen praktijk. Aanpak en ervaringen met het werken met deze teams worden beschreven evenals opbrengsten en 'lessons learned'.

Inleiding

Leeruitkomsten geven leraren inzicht in de gerealiseerde onderwijskwaliteit en het leerproces. Hiermee kunnen zij onderwijs en leren beter afstemmen op leerling kenmerken (zie Joosten-ten Brinke, 2014). Formatieve, summatieve toetsing en evaluatie, als verbijzonderingen van praktijkonderzoek¹, maken daarom integraal onderdeel uit van didactische modellen op basis waarvan leraren onderwijs plannen, uitvoeren, evalueren en verbeteren.

'Onderzoekend vermogen'² wordt daarom nadrukkelijk van belang geacht voor (aspirant) onderwijsprofessionals om 'evidence informed' te handelen en dit handelen methodisch-systematisch te evalueren. Daarnaast is er een duidelijke tendens om aandacht aan wetenschapsoriëntatie in alle schoolvakken te besteden, welke vaardigheid vraagt van leraren in het ontwikkelen van een onderzoekende houding bij leerlingen (Van den Berg, 2016).

In de visie van de Hogeschool Rotterdam (HR) op praktijkonderzoek (zie Romkes, 2014) wordt onderzoekend vermogen gepositioneerd als een onlosmakelijk kenmerk van professionaliteit. Dit maakt het ontwikkelen van onderzoekend vermogen van studenten een belangrijke opdracht voor lerarenopleiders. In de praktijk blijkt dit geen sinecure. Het onderzoekend vermogen van lerarenopleiders zelf lijkt van grote invloed op de kwaliteit van de onderzoeksbegeleiding die zij studenten bieden en de kwaliteit van scripties. Niet alleen het kunnen uitdragen van de visie achter praktijkonderzoek, maar ook zelf het gedachtengoed hierachter in praktijk kunnen brengen vormt daarom een belangrijke professionaliseringsdoelstelling ('practice what you preach'). Het HR-beleid luidt dat minimaal 10% van de totale loonsom van lerarenopleiders aangewend wordt voor praktijkgericht onderzoek. Smalle en brede definities van deze 10% passeren regelmatig de revue en houden betrokkenen bezig in een uitdagende dialoog.

Onderzoek Innovatie Teams

Het initiatief van het cluster Talen van het instituut voor lerarenopleidingen (IvL) van de HR om te werken met Onderzoek Innovatie Teams (OIT's) vormt een voorbeeld van hoe dit cluster professionalisering heeft vormgegeven met in achtname van een combinatie van IvL speerpunten. Het principe van OIT's was eveneens een aspect van de Professional Development School Rijnmond (later de Academische Opleidingsschool Rotterdam). OIT's bestaan uit drie docenten die, begeleid door een lector van het Kenniscentrum Talentontwikkeling (KCTO), praktijkgericht onderzoek uitvoeren. Zij worden hiervoor 0,2 fte in de week vrijgemaakt.

Doelstellingen

De doelen met de OIT's zijn opgesteld door de opdrachtgever (onderwijsmanager) in samenspraak met het KCTO:

- ▶ De opbrengsten van onderzoek dienen bij te dragen aan de manier waarop het curriculum wordt aangeboden. Deze dienstbaarheid aan de eigen praktijk moet motiverend te werken voor de OIT's, en voor collega's (zowel inhoudelijk als voor onderzoek).
- ▶ Het zelf uitvoeren van praktijkgericht onderzoek door lerarenopleiders zou hun onderzoekend vermogen moeten vergroten en daarmee de kwaliteit van onderzoeksbegeleiding en van afstudeerscripties.
- ▶ De begeleiding van de OIT's door lectoren moet de samenwerking tussen het opleidingscluster en het KCTO versterken, en bijdragen aan een cultuur waarin onderzoek, onderwijs en innovatie samengaan.
- ▶ De disseminatie van opbrengsten dient de zichtbaarheid van IvL voor de buitenwereld te vergroten.
- ▶ Deelname aan OIT's zou het carrièreperspectief van lerarenopleiders moeten vergroten.

Thema's en deelnemers

De onderzoeksthema's dienen relevant te zijn voor alle betrokkenen binnen het opleidingscluster (vakspecifieke onderwerpen vallen af), sluiten bij voorkeur aan bij speerpunten van het IvL en KCTO, en zijn voor meerdere jaren relevant. Daarnaast dient het onderzoek in en rond de eigen klas uitgevoerd te worden. Dit leidde tot de volgende thema's: blended learning, werkplekleren, diversiteit, en taal. Aan de docenten in het team werd gevraagd met welke van de thema's ze zelf iets zouden willen doen. Diversiteit en taal werden geselecteerd. De beoogde looptijd betrof één jaar, min of meer analoog aan de tijd die studenten hebben voor scriptieonderzoek.

De onderwijsmanager en één van de lectoren voerden sollicitatiegesprekken met potentieel geïnteresseerden. Men beoogde lerarenopleiders te selecteren met aantoonbare affiniteit met tenminste één van de twee thema's en nieuwsgierigheid of ambitie hadden om hun praktijk te verbeteren. Onderzoekend vermogen was geen selectiecriteria, omdat de ontwikkeling hiervan juist één van de motieven was achter de OIT's.

De zes geselecteerde lerarenopleiders varieerden onderling, zowel qua leeftijd als qua motivatie om deel te nemen. De motivatie varieerde van de kans om zich te oriënteren op onderzoek en een mogelijke toekomstige promotie, het uitdiepen van een onderwerp dat de eigen interesse heeft, tot de gelegenheid om met collega's samen te werken.

Opbrengsten

Momenteel zijn beide OIT's ongeveer een jaar bezig, en formeel gezien zijn beide onderzoeken nog niet helemaal afgerond. Toch is alvast gekeken naar de opbrengsten. Deze zijn vastgesteld op basis van analyse van de uitkomsten van semigestructureerde interviews met de opdrachtgever, de leden van OIT's en de begeleidende lectoren. De doelstellingen van de OIT's waarop tussentijdse resultaten te melden zijn, worden hieronder besproken. Vervolgens worden aandachtspunten voor de inzet van OIT's die voortvloeien uit ervaringen aangestipt.

Opbrengsten voor het curriculum

De leden van het OIT dat zich bezighoudt met het thema 'taal' constateren dat studenten meer begrips- en interpretatieproblemen ervoeren bij het lezen van een (niet-wetenschappelijke) tekst uit een vakblad voor leraren dan men aanvankelijk had gedacht. Consequenties voor het curriculum zijn nog niet geconcretiseerd. Opbrengsten van de literatuurverkenning ten behoeve van dit onderzoek hebben wel direct bijgedragen aan de vormgeving van een nieuwe taalbeheersingslijn. Eén van de onderzoekers is hierbij mede vormgever. Beide OIT's betrokken collega's bij hun onderzoek (bijvoorbeeld als respondent). Dit leverde onmiddellijk rōring binnen het docententeam: collega's werden nieuwsgierig naar het onderwerp en de opbrengsten van het onderzoek. Hieruit blijkt dat praktijkgericht onderzoek ook deel kan uitmaken van een onderwijsvernieuwingstrategie. Daarnaast geven de OIT's aan dat de samenwerking tussen de lerarenopleiders van onderwijskunde en de vakgroep Engels is verstevigd.

Een nieuwe
'taalbeheersingslijn'
werd gerealiseerd.
dankzij de
OIT 'taal'.

Opbrengsten voor het eigen onderzoekend vermogen en kwaliteit van begeleiding

De leden van de OIT's constateren dat hun onderzoekend vermogen is toegenomen. Zij ervaren ook dat het werken in OIT's bijdraagt aan de kwaliteit van hun onderzoeksbegeleiding. Ze kijken enerzijds kritischer naar studentonderzoek en anderzijds kunnen ze zich beter in studenten verplaatsen: zij hebben meer inzicht verkregen in wat zij nu eigenlijk van studenten vragen omdat ze zelf de complexiteit van onderzoek hebben ervaren (bijvoorbeeld door hun worsteling om tot afbakening te komen, confrontatie met een tot dan toe nog onbekend type teksten, andersoortig brongebruik, nieuwe analysetechnieken enzovoort).

De OIT's delen hun ervaringen met andere onderzoeksbegeleiders, bijvoorbeeld middels workshops. Hiermee wordt een 'olievlekwerking' van de opgedane inzichten nagestreefd. Ook wordt aangegeven dat men nieuwe inspiratie vond inhoudelijk kant van hun beroep.

Verhoogde samenwerking met het KTCO

De begeleiding door lectoren heeft de letterlijke gang van het KTCO naar het opleidingscluster (en andersom) vergemakkelijkt. Omdat men elkaar kent, zoekt men elkaar simpelweg sneller op. Er zijn ambities voor de uitbreiding van de samenwerking tussen beide instellingen, waarbij bijvoorbeeld - als onderdeel van een meer studentgestuurd curriculum - een studentassistentie bij het KTCO tot de mogelijkheden zou kunnen gaan behoren.

Lessons learned

Buiten de hierboven beschreven opbrengsten zijn er aandachtspunten. Deze betreffen de nood tot helderheid van de doelstellingen van de OIT's bij de betrokkenen en de geboden ondersteuning en structuur.

Helderheid van doelstellingen

Gedurende het jaar ervoeren de leden van de OIT's accentverschillen tussen opdrachtgever, onderzoeker en begeleidend lector in het beeld van waar het onderzoek van de OIT's toe moest leiden. De onderwijsmanager positioneerde zich nadrukkelijk als atypische opdrachtgever die aan het professionaliseringsdoel (ontwikkeling onderzoekend vermogen) meer belang hechtte dan aan de uiteindelijke opbrengsten (al werd de praktijkrelevantie van de opbrengsten ook benadrukt). De primaire mindset van de begeleidende lectoren lag - begrijpelijk vanuit hun rol en functie - juist op methodische kwaliteit en beoogde opbrengsten van onderzoek. De OIT's gaven aan dat dit soms verwarrend werkte. De lectoren geven aan dat alleen ervaring opdoen met onderzoek zonder het opleveren van een deugdelijke onderzoeksrapportage onwenselijk is, omdat schriftelijk rapporteren onlosmakelijk verbonden is met het onderzoeksproces, een rapportage nieuwe teams kan inspireren en een basis vormt om door te bouwen op 'wat er al is', en omdat - in het kader van de 'practice what you preach' visie van IvL - lerarenopleiders in staat zouden moeten zijn om binnen de gestelde tijd een eindproduct op te leveren.

Structuur en begeleiding

Beide OIT's liepen uit de tijd, terwijl men binnen het opleidingscluster het stokje na een jaar door had willen geven. De leden van de OIT's gaven aan dat zij zich op methodisch vlak niet altijd voldoende geëquipeerd voelden. Verder gaven zij aan dat, ondanks de beschikbare onderzoekstijd, de onderzoekstaken het qua prioriteit vaak dreigden te verliezen van de onderwijstaken. Het schakelen tussen beide taken zorgde eveneens voor vertraging.

De lectoren ervoeren dat het van belang is om als begeleider je vooraf goed te vergewissen van de beginsituatie van de lerarenopleiders (niet alleen qua onderzoekservaring, maar ook qua kennis en begrip). Het accent in hun begeleiding lag op onderzoeksmethodiek, omdat de lerarenopleiders hier het minst ervaring mee hadden. Daarnaast ervoeren ze - mede door de vastgestelde looptijd - begeleidingsdilemma's ten aanzien van de wenselijkheid van de mate van externe sturing, bijvoorbeeld met betrekking tot afbakening, onderzoeksaanpak en structurering van het proces. De lectoren ervoeren tot slot de efficiëntie van het begeleiden van OIT's op een onderwerp binnen de eigen inhoudelijke expertise en benadrukten het belang van responsiviteit en benaderbaarheid.

Tot slot

De eerste ervaringen met de OIT's zijn overwegend positief en er is besloten om dit initiatief binnen het instituut te verbreden. In september 2017 starten vier nieuwe OIT's op verschillende plekken binnen IvL conform de huidige opzet. Het wordt te vroeg geacht om in te grijpen in deze aanpak. Wanneer op grotere schaal ervaring met de OIT's is opgedaan, zullen bijvoorbeeld de organisatie, inbedding en het spanningsveld tussen de verschillende taken van participerende lerarenopleiders kritisch onder de loep worden genomen.

Met name ten aanzien van de 'lessons learned' zou het interessant zijn om te zien welke resultaten geboekt kunnen worden met een meer intensieve, kortstondig periode van actieonderzoek, of juist de integratie van de ontwikkeling van onderzoekend vermogen van lerarenopleiders in de PDCA-cyclus van een opleiding.

Referenties

- Andriessen, D. (2014). *Praktisch relevant én methodisch grondig. Dimensies van onderzoek in het HBO* [Openbare les]. Hogeschool Utrecht.
- Bolhuis, S. (2016). Praktijkonderzoek als professionele leerstrategie in onderwijs en opleiding. In S. Bolhuis en Quinta Kools, *Praktijkonderzoek als professionele leerstrategie in onderwijs en opleiding* (pp.15 - 42). Tilburg: Fontys.
- Bruggink, M., & Harinck, F. (2012). De onderzoekende houding van leraren: Wat wordt daaronder verstaan. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 33(3), 46-53.
- Joosten-Ten Brinke, D. (2014). Toetsen en beoordelen in het onderwijs: een continu onderzoek naar de ontwikkeling van de leerling of student. In: S. Bolhuis & Q. Kools (Eds.), *Praktijkonderzoek als professionele leerstrategie in onderwijs en opleiding* (pp.45-89). Tilburg: Fontys.
- Romkes, G. (2014, maand). *Onderzoek in de tweedegraads lerarenopleidingen* [intern document]. Hogeschool Rotterdam.
- Van den Berg, N. (2016). *Grenspraktijken. Opleiders en onderzoekers in ontwikkeling*. Wageningen: Stoas Videntum.

Eindnoot

- ¹ Wij maken onderscheid tussen 'praktijkonderzoek' en 'praktijkgericht onderzoek'. Praktijkonderzoek heeft tot doel het vergroten van het inzicht van de leraar in de eigen context. Het onderzoek vormt daarbij op zichzelf een interventie in die context en de leraar-onderzoeker is onderdeel van het object van onderzoek (vgl. Bolhuis, 2016). De tweede vorm heeft eveneens het verkrijgen van context gebonden kennis tot doel (in tegenstelling tot de doelstelling van fundamenteel onderzoek), maar het onderzoek zelf wordt niet beschouwd als interventie en de onderzoeker plaatst zichzelf nadrukkelijk buiten de te onderzoeken praktijk.
- ² Een combinatie van het hebben van een onderzoekende houding (zie Bruggink & Harinck, 2012), kennis uit onderzoeken kunnen toepassen, en zelf onderzoek kunnen doen (Andriessen, 2014).